

НЕТРАДИЦІЙНІ БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ ТА ПОСЛУГИ: ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК

PRECONDITIONS FOR THE EMERGENCE AND DEVELOPMENT OF NON-TRADITIONAL BANKING TRANSACTIONS AND SERVICES

УДК 336.71

Жаворонок А.В.

к.е.н., асистент кафедри публічних,
корпоративних фінансів та фінансового
посередництва
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Вікнянська А.О.

к.е.н., доцент кафедри публічних,
корпоративних фінансів та фінансового
посередництва
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

У статті узагальнено основні етапи історичного процесу, який пройшли нетрадиційні банківські операції та послуги на шляху свого становлення та розвитку починаючи з VI ст. до н. е. до сьогодення. Значною мірою відображено генезис таких нетрадиційних банківських операцій та послуг, як лізинг, форфейтинг, факторинг, трастові послуги, посередницькі послуги, операції з дорожочінними металами, послуги зі зберігання цінностей та надання банківських послуг за допомогою Інтернету.

Ключові слова: нетрадиційні банківські операції, банк, історія становлення та розвитку.

В статье обобщены основные этапы исторического процесса, которые прошли нетрадиционные банковские операции и услуги на пути своего становления и развития начиная с VI в. до н. э. и до сегодняшнего дня. В значительной мере отражен генезис таких нетрадиционных банковских

операций и услуг, как лизинг, форфейтинг, факторинг, трастовые услуги, посреднические услуги, операции с драгоценными металлами, услуги по сбережению ценностей и предоставление банковских услуг с помощью Интернета.

Ключевые слова: нетрадиционные банковские операции, банк, история становления и развития.

The generalization of the historical process main stages, which non-traditional banking transactions and services overcame towards their formation and development since the VI century BC till nowadays was made in the article. To the large extent the genesis of such non-traditional banking transactions and services as leasing, forfeit, factoring, trust services, brokerage services, transactions with precious metals, banking services with the values safekeeping and banking transactions through the Internet was reflected.

Key words: non-traditional banking transactions, bank, history of formation and development.

Постановка проблеми. У ринковій економіці більшості держав світу банківські установи відіграють ключову роль у розвитку національної економіки. Саме тому розбудова банківської системи держави є об'єктивною умовою подальшого зростання рівня її економіки. У такому разі зазначена система також повинна постійно розвиватися і демонструвати все нові результати від власного функціонування. Саме це зумовлює необхідність постійного забезпечення розбудови такої системи через підвищення активності банківських установ на ринку фінансових послуг держави, підвищення спектру послуг для задоволення різних потреб споживачів таких послуг, формування нових джерел доходів і т. д.

Активний розвиток банківської системи держави сьогодні відбувається у середовищі значного зростання впливу інформаційних технологій на сам процес надання банком послуги його клієнту. Розширення спектру доступних для використання банківських продуктів є фактично завжди існуючим процесом та складником щоденної діяльності банку.

Розвиток нетрадиційних банківських послуг сьогодні нерозривно пов'язаний з окресленими вище процесами і також відбувається відповідно до рівнів економічного зростання у державі та розбудови її банківського сектору.

Окреслені послуги на відміну від традиційних не дуже поширені серед клієнтів і відіграють допоміжну роль під час надання кредитів або здійснення операцій із цінними паперами. Проте в межах сукупності нетрадиційних банківських послуг уже існують і важливі з позиції формування

доходу банку послуги, роль яких у діяльності банківських установ постійно зростає.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У науковій літературі представлені численні напрацювання щодо надання банками окремих видів нетрадиційних послуг у межах фінансового ринку. Зокрема, варто відзначити здобутки у вивченні окреслених питань у наукових працях таких учених: О. Абакуменко, Ю. Вегерюк, В. Виговської, О. Гонти, О. Дзюблюка, М. Дубини, В. Ільчука, В. Карпан, Ю. Коваленко, С. Кульпінського, О. Лаврушина, А. Лобанової, І. Лютого, Б. Луціва, В. Маргасової, Г. Михайлюк, Д. Моргуновського, Є. Поліщук, Б. Пшика, Л. Романенко, М. Савлука, В. Сухевича, Н. Ткаченко, О. Шабанової, І. Школьник.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичне узагальнення основних етапів історичного процесу, який пройшли нетрадиційні банківські послуги в процесі еволюції та розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У науковій літературі питанням історичного розвитку саме нетрадиційних банківських послуг нині приділяється небагато уваги, оскільки здебільшого вченими проводиться аналіз зародження самих банківських послуг та поступової їх еволюції як окремих установ. Саме тому історія розвитку нетрадиційних банківських послуг банків безпосередньо пов'язана з їхньою еволюцією. Розглянемо основні її етапи більш детально з виділенням особливостей зародження саме цих послуг.

Перші прототипи банківських установ з'явилися на Близькому Сході. Такі установи не

були класичними банками у сучасному розумінні цього слова, а являли собою прототипи фінансових установ, що надавали сукупність відповідних послуг клієнтам. За часів існування Нововавилонського царства (VII–VI ст. до н. е.) такі установи виконували значну кількість банківських операцій: приймали та видавали вклади, здійснювали безготівкові розрахунки, вели облік векселів, проводили оплату чеків, надавали позики.

Розвиненою була банківська система у Стародавній Греції. На ранніх етапах зародження античної цивілізації банківські операції надавалися так званими «корпораціями» жерців. Зберігання цінностей як один із видів нетрадиційних банківських послуг з'явилося у IV ст. до н. е. З аналізу деяких літературних джерел можна визначити, що винахідниками перших банківських операцій були також деякі церковні організації, де відбувалося нагромадження значних коштів. Храми виступали основним місцем для зберігання всіх цінностей. Усі жителі ставилися з великою повагою до вівтарів, що сприяло відсутності пограбувань. Завдяки цьому грецькі храми (Дельфійський, Делоський, Самоський, Ефеський) перетворилися на своєрідні банківські установи. Подальший історичний розвиток показав, що як Афіни, так і вся Греція, поступово втратили провідну економічну роль у регіоні, проте відбувалася широка експансія грецьких торговців та міняйл до інших регіонів Середземного моря.

Необхідність у кредитуванні та обслуговуванні фінансових операцій з'явилася у Стародавній Греції через зростання обсягів торгівлі між різними містами-полісами. Такі держави карбували велику кількість монет різного ґатунку, і це ускладнювало торговельну діяльність, оскільки в обігу була значна маса грошей. Це негативно впливало на розуміння вартості окремих типів грошей, визначення їхньої адекватної ціни. Пізніше в процесі зростання обсягів торгівлі між містами сприяло виникненню певної групи торговців, які почали спеціалізуватися на обміні валют, а згодом і наданні більш ширшого переліку фінансових послуг.

До кінця V ст. до н. е. у афінських торговців вже можна було прослідкувати певну спеціалізацію за окремими видами угод. Основним родом діяльності у них стало приймання вкладів та здійснення платежів. На цій основі відбулося виділення класу фахівців – міняйл (арги-раймоси), які згодом стали експертами з визначення ціни та справжності різних видів монет, які на той час були в обігу. Цей факт дає можливість стверджувати, що саме аргіраймоси почали надавати операції, які є прототипом операцій із дорогоцінними металами (один із різновидів нетрадиційних банківських послуг).

Опціонні операції з дорогоцінними металами і камінням використовуються в господарському обігу з давніх часів: перші згадки про їх викорис-

тання збігаються з виникненням торговельної діяльності в людському суспільстві. Опціонні операції були відомі в Стародавній Греції, джерела того часу вказують на їх використання також фінікійцями і римлянами [4, с. 12].

Елліністичний період в Єгипті показав, що державна монополія мала прямий вплив на функціонування банківської справи. Всі банківські установи мали виняткове право на здійснення банківських операцій у країні. Наявні історичні факти свідчать, що, крім фіскальних функцій, банки здійснювали такі операції: купівлю-продаж, обмін і розмін монет, прийняття внесків, іпотечні операції, ломбардні операції та видачу позик.

Банківська справа античного Риму розвивалася із запізненням порівняно з зародженням та розвитком фінансових відносин у Стародавній Греції. Римські банкіри здійснювали свій промисел у крамницях, де спеціалізувалися на окремих операціях. Діловодство в римських «банках» суттєво не відрізнялося від грецького зразка, надавалися традиційні послуги: внески, позики й платежі на комісійних засадах. Аргентарії (римські банкіри) також виступали в ролі аукціонників, одержуючи за це винагороду в 1% із вирученої від продажу суми. Характерною рисою банківської справи в Римі були властиві духу римського народу визначеність і розробленість юридичних форм банківських угод. Так, існував спеціальний вид договору з банкіром, який полягав у тому, що клієнт банкіра доручав йому сплатити за його рахунок третій особі певну суму. Існували в Римі й операції, подібні до послуг із використанням банківських векселів, та грошові перекази [1, с. 62].

Римські аргентарії також вели спеціальні книги: підручний журнал, куди записувалися угоди, їх здійснення у хронологічному порядку (*adversarium*), і головну книгу (*codex rationum mensae*), куди записи заносилися згодом. У кодексі кожному клієнтові була відведена своя сторінка з відділенням кредиту (*acceptum ferre*) і дебету (*expensum ferre*). За наявності спірних фінансових питань книги надавалися аргентарієм до суду [1, с. 60].

Банківська справа сучасного типу одержала свій розвиток в Італії, оскільки саме через цю країну проходила більшість торговельних шляхів, що зв'язують Європу з країнами Сходу. На початку XV ст. виникли перші банки сучасного типу: Банк св. Георгія в Генуї, а потім банки у Венеції та Франції (1587 р.). До середини XVII ст. банки стають невід'ємною частиною економіки найбільш розвинених держав і зосереджують у своїх руках практично весь їхній грошовий обіг [1, с. 63].

Наявність згадок про операції, дуже подібні до нетрадиційних банківських операцій із дорогоцінними металами, дає змогу стверджувати, що їхній розвиток безпосередньо пов'язаний з активною торгівлею в Італії. У цій країні виникають *campsores* – міняйли, які повинні були про-

водити експертизу на наявність у монетах різних країн дорогоцінних металів та встановлювати між ними співвідношення. Невдовзі міняли починають розширювати спектр своїх фінансових послуг. Міняйл почали називати банкірами приблизно з XI ст. Термін походить від італійського *banco* або *banca*, що означає «лавка», та французького *banque* – «скриня, призначена для зберігання грошей». Характерною рисою роботи перших італійських банкірів була праця на лавках на вулиці.

Розкриття сутності лізингової угоди виникло у часи Аристотеля (384/383–322 рр. до н. е.). Про цей вид угод було відомо ще в стародавній державі Шумер (приблизно 2000 р. до н. е.). Зокрема, глиняні таблички, знайдені в шумерському місті Ур, містять відомості про оренду сільськогосподарських знарядь, землі, водяних джерел, волів та інших тварин. Якщо звернутися до інших стародавніх цивілізацій, наприклад греків, римлян та єгиптян, то вони вважали оренду доступним та вигідним, а можливо, й єдиним засобом придбання устаткування, землі та домашньої худоби [3].

Історія факторингу безпосередньо пов'язана зі створенням фінансової установи – Будинку факторів (House of Factors) у Великій Британії в XVII ст. Це зумовлено тим, що у своїх колоніях європейські торгові дома створювали власні представництва – факторії, що очолювали фактори (торгові посередники зі збуту товарів на незнайомих іноземним виробникам ринках). Перед фактором, що знав товарний ринок, платоспроможність покупців, закони і торговельні порядки даної країни, ставилися завдання пошуку надійних покупців, збереження і збуту товару, а також подальшого інкасування торгового виторгу [1].

Трастові послуги як один із видів нетрадиційних банківських послуг виникли і розвивалися з урахуванням особливостей розбудови ринків фінансових послуг Великобританії та США. З кінця XIX ст. комерційні банки все більше починають займатися трастовою справою. Останніми десятиліттями трастовий бізнес значно змінився, рівні таких послуг стрімко зростали, що може бути обґрунтовано досить сприятливими політичними та економічними умовами розвитку економік розвинутих країн. Відповідно, фізичні особи, а також юридичні особи отримали можливість за поступового збільшення доходів здійснювати певні заощадження та вкладати їх до різних фінансових інститутів, включаючи й трасти.

Свого часу Американська асоціація банкірів дала таке визначення трастової справи: «Це функція виконання замовлень, управління власністю за дорученням і виконання агентських доручень у всіх випадках для фізичних осіб, товариств, асоціацій, господарських корпорацій, а також для публічних громадських, навчальних культурних, благодійних установ і урядових органів» [2, с. 3].

Реалізація операцій банку за допомогою мережі Інтернет є однією з наймолодших нетрадиційних банківських операцій. Своєю чергою, Інтернет-банкінг є різновидом технології віддаленого банківського обслуговування, за допомогою якого клієнт має можливість отримувати банківські послуги без відвідування банківського офісу (домашній банк). У світовій практиці банківської діяльності ця технологія бере свій початок у 80-х роках XX ст. і з того часу набула значної популярності серед усіх категорій банківських клієнтів.

Еру Інтернет-банкінгу розпочав у США 18 жовтня 1995 р. Security First Network Bank. За перші півтора року існування банку середньомісячний приріст його капіталу становив 20%, активи зросли до 40 млн. доларів, а кількість клієнтських рахунків – до 10 тис. Із серпня 2001 р. SFNB став частиною Centura Bank, що входить до RBC Financial Group, створеної нещодавно Royal Bank of Canada. В Європі першим віртуальним банком був німецький Advance Bank, дочірня структура Дрезденської банківської групи. Він розпочав свою діяльність у 1996 р. і поступово став порталом комплексного фінансового обслуговування. Нині банківський Інтернет-сервіс на Заході є одним із найбільш динамічних сегментів електронної комерції. Вже зараз можна говорити про формування цього сектору ринку послуг: близько 80 з 100 найбільших банків надають послуги Інтернет-банкінгу [5, с. 52].

В умовах сьогодення нетрадиційні банківські операції та послуги набувають усе більшої популярності, без них неможливий успішний розвиток сучасної країни. Але вдосконалення наявного стану нетрадиційних банківських операцій та послуг потребує передусім звернення до генезису цього різновиду банківських правочинів.

Загалом розвиток нетрадиційних банківських послуг пов'язаний з історичним етапом становлення самої банківської системи в межах національних економік багатьох країн. Розвиток фінансового ринку завжди супроводжується розбудовою окресленої системи, що зумовлюється також функціонуванням окремих банків. Саме в останні роки активне впровадження інноваційних технологій у сферу функціонування банків і зумовило формування окремої групи таких послуг, які прийнято називати нетрадиційними.

До основних причин виникнення таких послуг варто віднести такі: зниження рівня дохідності традиційних банківських послуг; збільшення конкуренції між банками та небанківськими фінансово-кредитними установами, а також між банківськими установами; розширення переліку банківських послуг для залучення нових клієнтів; необхідність підвищення якості обслуговування своїх клієнтів комерційними банками; відновлення довіри населення до банківської системи загалом; диверсифікація банківських доходів шляхом збільшення

у них частки непроцентних доходів, включаючи комісійні доходи; необхідність підвищення платоспроможності ліквідності та стійкості банку.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, фрагментарний розгляд історії зародження банківських послуг та розвитку окремих нетрадиційних послуг лише підтверджує думку про зв'язок розвитку банківських установ із рівнем розбудови національної економіки.

Також проведене дослідження свідчить, що для нетрадиційних банківських послуг існує свій еволюційний шлях зародження та подальшого впровадження у діяльність банківських установ. Розвиток окреслених установ лише сприяє розбудові банківської системи й окремих банків, які намагаються створювати відповідні продукти і продавати їх клієнтам.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вартапенян В.А. Зарождение банковского дела в Древнем мире. *Банковское право*. 2006. № 3. С. 62–63.
2. Жуков Е.Ф. *Трастовые и факторинговые операции коммерческих банков*. М.: Консалтбанк, 1995. 48 с.
3. Михайлюк Г.О. Історичні передумови виникнення нетрадиційних банківських операцій та послуг. Актуальні

проблеми держави і права. 2010. Вип. 56. С. 324–330. URL: <http://www.apdp.in.ua/v56/52.pdf>.

4. Шеленкова Н.Б. *Правовая природа биржевых опционных операций*: дис. ... канд. юрид. Наук. М., 1994.

5. Юрчук Г. Мережа Інтернет – сучасний канал і середовище надання фінансових послуг. *Вісник Національного банку України*. 2002. № 7. С. 52–58.

REFERENCES:

1. Vartapenyan V. A. (2006). Zarozhdenie bankovskogo dela v Drevnem mir. *Bankovskoe pravo*, no. 3, pp. 62-63. (in Russian).
2. Zhukov E. F. (1995). *Trastovyie i faktoringovyie operatsii kommercheskih bankov*. M.: Konsaltbankir (in Russian).
3. Mykhailiuk H. O. (2010). *Istorychni peredumovy vynyknennia netradytsiinykh bankivskykh operatsii ta posluh [electronic resource]*. Aktualni problemy derzhavy i prava: Zb. naukovykh prats. Vyp. 56. Odesa: Yuryd. lit-ra, pp. 324-330. Retrieved from: <http://www.apdp.in.ua/v56/52.pdf> (in Ukrainian).
4. Shelenkova N. B. (1994). *Pravovaya priroda birzhevyyih optsiionnyih operatsiy: dis. ... kand. yurid. nauk. M.* (in Russian).
5. Yurchuk H. (2002). *Merezha Internet – suchasnyi kanal i seredovishche nadannia finansovykh posluh*. *Visnyk natsionalnogo banku Ukrainy*, no. 7, pp. 52-58 (in Ukrainian).

Zhavoronok A.V.

Candidate of Economic Sciences,
Assistant Lecturer at Department of Public,
Corporate Finance and Financial Intermediation of
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

Viknianska A.O.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Public,
Corporate Finance and Financial Intermediation
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

PRECONDITIONS FOR THE EMERGENCE AND DEVELOPMENT OF NON-TRADITIONAL BANKING TRANSACTIONS AND SERVICES

Today, a little attention is paid to the issue of the historical development of non-traditional banking services as in most cases, scientists analyse the origin of banking services themselves and their gradual evolution as separate institutions. That is why the development history of non-traditional banking services is directly related to their evolution. Let's consider more carefully its main stages with the allocation of peculiarities of the origin of these services.

In general, the development of non-traditional banking services is associated with the historical stage of the formation of the banking system itself within the national economies of many countries. The evolution of the financial market is always accompanied by the development of the outlined system, which is also conditioned by the functioning of individual banks. In recent years, the active introduction of innovative technologies in the sphere of the functioning of banks has led to the formation of a separate group of such services, which are called unconventional.

Scheduled services, unlike traditional ones, are not very common among clients or play an ancillary role in providing loans, carrying out operations with securities. However, within the limits of the totality of non-traditional banking services, there are already important services from the standpoint of income generation of the bank, whose role in the activity of banking institutions is constantly increasing.

The generalization of the historical process main stages, which non-traditional banking transactions and services overcame towards their formation and development since the VI century BC till nowadays was made in the article. To the large extent, the genesis of such non-traditional banking transactions and services as leasing, forfeit, factoring, trust services, brokerage services, transactions with precious metals, banking services with the values safekeeping and banking transactions through the Internet was reflected.

A fragmentary consideration of the history in the emergence of banking services and the development of their individual nontraditional services only confirms the opinion on the relationship between the development of banking institutions and the level of development of the national economy.

Also, the study shows that for non-traditional banking services, there is an evolutionary way of origin and further introduction into the activities of banking institutions. The development of the above institutions only contributes to the development of the banking system and individual banks that are trying to create the corresponding products and sell them to customers.